

PÉREZ VALLVERDÚ, Eulàlia (2009): *Josep Maria Folch i Torres (1880-1910). Compromís polític i creació literària*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 182 p. (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 153).

L'any 2006 Eulàlia Pérez Vallverdú va presentar a la Universitat Autònoma de Barcelona la seva tesi doctoral dedicada a la figura i l'obra literària de Josep Maria Folch i Torres, segurament —com afirmàvem en un altre paper que donava compte d'aquell acte acadèmic¹— l'escriptor català més prolífic i alhora llegit de la literatura catalana de la primera meitat del segle xx. Doncs bé, el llibre que ressenyem té el seu origen en el treball doctoral esmentat, més exactament n'és la primera part, i s'ocupa del Folch i Torres més desatès per la historiografia i la crítica catalanes: el Folch inicial (1880-1910), el d'abans d'*En Patufet* —per dir-ho amb una fórmula ràpida i entenedora per a tothom.

L'estudi no està plantejat com una biografia *stricto sensu* d'aquest primer Folch (tot i que hi ha elements del gènere biogràfic) sinó que depassa de molt aquest propòsit per situar-se en el terreny del discurs analític i interpretatiu del què, el com i el per què dels primers quinze anys de l'activitat pública de l'escriptor. En aquest sentit, el subtítol («Compromís polític i creació literària») ja n'emmarca el doble objecte d'anàlisi principal: d'una banda, la militància política de Josep Maria Folch dins les files del catalanisme radical del tombant de segle i primers anys del nou-cents; i de l'altra, la seva producció literària dins aquest mateix període, amb una particular atenció al gènere més intensament i alhora programàticament conreat, la novel·la. La política i la literatura doncs, els dos àmbits principals de l'estudi que, lluny de ser entesos —i per tant estudiats— com a compartiments estancs de l'activitat de Folch, queden relligats per la tesi central que vertebrava l'obra: «compromís polític i creació literària» són tot u en aquesta primera etapa. Dit altrament: el jove Josep Maria Folch i Torres és un intel·lectual que es posa al servei de la implantació del projecte ideològic del nacionalisme radical de la Unió Catalanista, tant des del camp de la política estricta, tot combinant acció amb reflexió teòrica, com des del camp de la literatura, fins al punt que aquesta esdevé una forma més de l'activisme ideològic i polític que practicarà el personatge. L'escriptor Folch “al servei” del Folch polític, però amb un matís necessari, i que ens du a enunciar l'altra tesi important d'aquest llibre: des de ben aviat, la creació literària també fou en Josep Maria Folch una vocació que maldà, sense massa fortuna, per convertir-se en professió. I encara mes (i Eulàlia Pérez ens l'ofereix com una de les més brillants conclusions del seu estudi): aquesta voluntat de professionalització com a escriptor del jove Folch permet establir una línia de continuïtat i coherència entre aquest primer Folch i el que «neix» pels volts de 1910 i que ha decidit dedicar-se, exclusivament, a escriure per a infants i joves, com una forma —segurament l'única possible en aquell context— de poder comptar amb un públic lector estable que fes viable la professionalització cercada.²

El llibre s'obre amb una breu introducció on és resum el contingut i l'estructura de l'estudi (quatre capítols) i, així mateix, s'hi explicita la procedència dels documents utilitzats per a l'elaboració de l'obra. Aquests, fonamentalment, són la producció escrita de l'autor durant el període 1897-1910: les obres literàries, els articles publicats en periòdics catalanistes i d'altre signe (textos localitzats després d'un buidatge sistemàtic de la premsa de l'època) i, encara, els discursos i pròlegs. Pérez, doncs, s'acara a l'estudi del personatge a partir d'una base ben segura, això és, el coneixement precís del còrpus textual complet de l'autor, i també de tota aquella altra documentació d'època necessària per a la comprensió del context polític i cultural en què s'inscriu l'autor i, així mateix, dels estudis sobre el període. En definitiva, un punt de partida ben sòlid que ens diu de la consciència i coneixement de l'ofici d'historiadora de la literatura que té l'autora, heretats «del mestratge de Jordi Castellanos», tal

1. R.P., «Lectura de la Tesi doctoral d'Eulàlia Pérez Vallverdú “Josep Maria Folch i Torres (1880-1930): des del Modernisme a la literatura de consum”», *Estudis Romànics*, volum XXIX, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007, p. 619-621.

2. El Folch autor de literatura per a infants i joves compon la segona part de la tesi doctoral d'E. Pérez. Aquesta part també s'ha publicat, més recentment, en un volum independent: PÉREZ VALLVERDÚ, Eulàlia (2010): *La literatura infantil i juvenil de Josep Maria Folch i Torres*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

com fa constar de forma ben sentida a l'inici dels agraïments amb què tanca la introducció del llibre. Uns agraïments en els quals la figura de Ramon Folch i Camarasa —fill de l'escriptor estudiat i president del patronat de la Fundació Folch i Torres— també hi té un lloc destacat per haver posat a l'abast de la investigació «sense cap tipus de restriccions, tota la documentació disponible sobre els seu pare» (p. 10). (Si se'ns permet: ¡quin privilegi per a qualsevol investigador que la família de l'autor estudiat no només no entorpeixi la feina sinó que n'esdevingui una peça clau! Celebrem, doncs, que aquest estudi s'hagi beneficiat també de la bona disposició que la família Folch ha mostrat incondicionalment cap a la doctora Eulàlia Pérez Vallverdú).

Com ja s'ha dit, el contingut del llibre es divideix en quatre capítols, i, tret del primer, el criteri que se segueix per a l'ordenació no és cronològic sinó sobretot conceptual. El capítol inicial («Els orígens»), el més breu de tots, està dedicat a caracteritzar el marc familiar, els cercles de relacions socials de l'infant-jove Folch, i els estímuls culturals i les influències ideològiques que seran operatius per a la seva formació inicial, tant política com literària (i aquí es destaca el paper decisiu del pare, per mitjà del qual Folch entrà en contacte amb el catalanisme polític de la Unió i amb la literatura de tradició renaixentista —el teatre i els Jocs Florals). Per altra banda, els capítols centrals del llibre, el segon i el tercer, són els que s'ocupen de les dues grans facetes intel·lectuals del personatge. Així, a «La pràctica política» Pérez estudia la praxi i les idees del Folch polític, tot resseguint cronològicament, en paral·lel a l'anàlisi exhaustiva de l'evolució de l'ideari nacionalista de l'escriptor a través dels seus articles, els diferents moments d'aquesta militància al si de la Unió Catalanista: 1) els primers passos com a compromès activista i hàbil orador del moviment; 2) el «salt qualitatiu» del seu catalanisme l'any 1904, en esdevenir, quan el Dr. Domènec Martí i Julià arribà a la presidència de la Unió, amb els seus escrits teòrics i de divulgació ideològica un puntal bàsic del nou catalanisme que propugnarà l'organització —un catalanisme regeneracionista i interclassista que es proposa connectar amb els sectors obrers; 3) l'exili polític forçat a França, entre 1905 i 1908, on, tot i que es concentrarà més en la pràctica literària, Folch seguirà exercint, amb les col·laboracions periodístiques, d'ideòleg del catalanisme de la Unió; i 4) la fi de l'activisme polític, que canviarà en benefici de l'activitat literària i cultural i d'un nou focus d'interès de reflexió intel·lectual (la ciutat —Barcelona— i les transformacions que aquesta experimenta), un canvi, aquest segon, que no s'ha d'interpretar exactament com una ruptura amb el seu ideari profund sinó més aviat com un nou àmbit on projectar-lo.³

El tercer capítol («La pràctica literària»), el més extens del llibre, s'ocupa del Folch literat. Després d'un breu apartat introductori («catalanisme i literatura») que serveix per emmarcar dins del catalanisme vuitcentista la funció que inicialment Folch atorga a la seva literatura (l'entén com un fet patriòtic), el capítol se centra a explicar l'evolució de l'escriptor tot fent l'anàlisi contextual i literària de tota la seva producció en el període estudiat. En primer lloc, aquella que és deutora dels models i la ideologia de la literatura romàntica de la Renaixença, i que Folch conrearà fins a 1905: la poesia (bàsicament patriòtica) i les narracions (prosa costumista, sobretot, i prosa sentimental d'ambientació rural, però també algun primer tempteig d'acostament al model de la narrativa simbòlica modernista); i en segon lloc, totes les novel·les: la inicial *Lària* (1904) i, seguidament, aquelles en què intentarà materialitzar el gran projecte literari de la «novel·la nacional» (1906-1909) que el Dr. Martí i Julià va encarregar-li, entre d'altres, *L'ànima en camí* (1906), que fou la primera, i *Una vida* (1910), la darrera; i entremig, les dues més importants, les úniques, d'altra banda, reeditades contemporàniament: *Aigua avall* (1907) i *Joan Endal* (1909). Destaquem com l'anàlisi que fa Eulàlia Pérez del corpus novel·lístic de Folch mostra com, literàriament parlant, la construcció d'aquesta «novel·la nacional» suposa la superació dels models narratius de filiació vuitcentista per anar incorporant, progressivament, els referents estètics i els models narratius del modernisme (molt particularment el de la novel·la simbòlica, que Folch fa evolucionar cap a formes didàctiques).

3. «En la creació de la nova Barcelona, de la Barcelona Moderna, va veure possible concretar tots els principis que, de manera general, havia anat desenvolupant en els articles anteriors. L'autor adoptà una nova perspectiva, la ciutadana, els avantatges de la qual eren, des de la posició ideològica que havia adoptat, infinitament superiors.» (p.69)

El quart i darrer capítol del llibre («La novel·lística de Josep Maria Folch i Torres i la història de la literatura. Crítiques i interpretació») revisa, en un primer apartat, la recepció crítica contemporània de les novel·les de Folch (es deixa de banda —no cal dir que per irrellevant en termes historiogràfics i crítics— tota aquella literatura sobre l'escriptor que l'autora situa en el terreny de «l'hagiografia cultural»). I el balanç que se'n fa és del tot insatisfactori: errors d'interpretació, simplificacions, clixés que es van repetint i, en darrer terme, desconeixement (de força de les obres de l'autor i de part del seu context politicocultural) hi són per tot en aquesta bibliografia, que Pérez ressegueix cronològicament (de Josep Miracle a Alan Yates) i de la qual només salva els estudis de Jordi Castellanos sobre les novel·les «modernistes» de Folch, que, d'altra banda, són el punt de partida de les seves lectures.

Aquest quart capítol —i amb ell el llibre— es tanca amb un segon apartat dedicat a oferir-nos una lectura interpretativa globalitzadora de la novel·lística de Josep Maria Folch i Torres, una interpretació que, de fet, completa i complementa l'anàlisi feta al capítol 3r. Tot just a benefici d'inventari (i petit), n'esmentem els punts següents: 1) la unitat temàtica de les novel·les de Folch, les quals giren a l'entorn d'un gran tema central i profund («una reflexió entorn la naturalesa i l'existència humana») que, a més, les connecta amb el nucli de problemes «filosòfics» a què tota la novel·la catalana moderna des del tombant de segle assajava de donar resposta; 2) L'adopció gradual que fa Folch dels models narratius del modernisme es deu al fet que hi troba unes formes narratives modernes i, sobretot, aptes per vehicular el missatge de regeneració moral col·lectiva que la Unió Catalanista propugnava; 3) El propòsit regeneracionista l'obligarà a matisar o modificar el model 'heretat' del Modernisme, de manera que concretarà, en termes realistes, allò que en la novel·la modernista era plantejat en termes més abstractes i filosòfics; 4) *Aigua avall* és la novel·la on Folch més reix a plasmar literàriament el programa ideològic i social de la Unió; i, per altra banda, és una obra (i aquí Pérez enriqueix i renova la interpretació de la novel·la) que ha de ser llegida com «la rectificació ideològica de la ciutat ideal noucentista», ja que vehicula una concepció de la ciutat que mostra les diferències entre el catalanisme radical de la Unió i el conservador de la Lliga; i 5) Pérez relaciona el fracàs del projecte de construcció de la «novel·la nacional» i, en darrer terme, la renúncia que Folch i Torres fa del gènere a finals de la dècada en favor de la literatura infantil i juvenil amb el problema de fons de la literatura catalana i, específicament, de la novel·la: l'absència «d'una consolidació institucional del gènere que ni el Modernisme ni el Noucentisme van ser capaços d'aconseguir» (p. 172).

En definitiva, *Josep Maria Folch i Torres (1880-1910). Compromís polític i creació literària* és una contribució fonamental i segurament també definitiva al coneixement del primer Folch i Torres, el qual esdevé visible en tota la seva amplitud i complexitat i alhora n'és explicat amb rigor, claredat expositiva (compte amb una certa redundància conceptual) i un eficient ús del mètode historicoliterari. I encara més en el capítol dels coneixements de què proveeix el llibre als lectors: des del o amb el personatge, l'estudi també acaba donant compte de processos polítics, culturals i literaris d'abast més general que es donen en la Catalunya d'aquells anys: per exemple, l'evolució ideològica del catalanisme radical de la Unió Catalanista;⁴ la confluència entre un determinat catalanisme i el Modernisme; o el problema de l'absència de mercat per a la novel·la catalana, entre d'altres qüestions. Finalment, i no és un valor menor de l'estudi, cal destacar la gran condició lectora que demostra l'autora, amb unes anàlisis sempre brillants dels elements històrics, ideològics i els específicament literaris (narratius) que contenen les obres estudiades. Per tot plegat, doncs, cal felicitar-la per aquest llibre que ha d'esdevenir, no en tenim cap dubte, obra de referència en el seu camp.

Ramon PANYELLA
Universitat Autònoma de Barcelona

4. L'estudi que en fa Eulàlia Pérez, focalitzat en el paper que hi va tenir Folch i Torres, ha de ser llegit com una continuació dels estudis de Jordi Llorenç sobre la Unió Catalanista, els quals, precisament, acaben just abans de l'arribada de Martí i Julià a la presidència de l'entitat.